

Sahte Balayının Sonu: Demokrat Parti İktidarında Politik Çatışmanın Bir Yansıması Olarak *Ulus* Gazetesinin Kapatılması

Mehmet Pelivan

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-3745-0780>

plvnmhmt@gmail.com

Öz

Özgür basın vaadiyle 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti (DP), bu vaadi için girişimlerde bulunduğu gibi basın kontrol altında tutma çabasından da vazgeçmemiştir. Tek parti iktidarı boyunca sorunlu bir dönem yaşayan basın ise hem muhalefet evresinde hem de iktidarının ilk yıllarında DP'ye açıkça destek vermiştir. İktidarının ilk yıllarındaki bu destek DP'nin basın üzerinde kısıtlayıcı girişimlerinin görmezden gelinmesini sağlamış, özellikle 1953 yılının sonlarına kadar basın ve DP arasında sahte bir balayı dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin sonu şeklinde okunabilecek ve 1953 yılının Aralık ayında çıkarılan 6195 sayılı "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun" her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarı boyunca edindiği malları hazineye devretmek amacıyla yapılmış olsa da etkin bir şekilde muhalefet eden *Ulus* gazetesinin kapatılmasını sağlamıştır. DP'nin güçlü olduğu politik iklimde muhalefet eden bir gazeteye bu denli sert bir yaptırım uygulaması hem basın ile ilişkilerinde kırılmaya neden olmuş hem de kendisine muhalefet eden basının karşılaştığı yaptırımları göstermiştir. Dönemin basınında bu kapatılmaya verilen tepkiler, Türkiye'deki medya ile siyaset arasında kurulan ilişkilerin anlaşılması için önemlidir. Bu çalışmada, DP'nin muhalefet ve iktidar yıllarında basına farklılaşan yaklaşımı ile "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun" sonucunda *Ulus* gazetesinin kapatılmasının dönemin basınında nasıl tartışıldığına odaklanılmıştır. Bunun için *Vatan*, *Hürriyet*, *Ulus/Yeni Ulus*, *Milliyet*, *Zafer*, *Dünya*, *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin ilgili sayıları, *Resmî Gazete*, *TBMM Tutanak Dergisi* ile Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki ilgili belgeler ve konuyla bağlantılı kanunlar tematik olarak analiz edilmiştir. 6195 sayılı Kanun her ne kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin haksız edindiği malları hazineye

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ 11 (2) ■ güz/autumn: 52-87

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1587280

devretmek gibi bir amaçla çıkarılmış olsa da DP hükümetine muhalefet eden bir gazetenin seçimlerden çok kısa bir süre önce tiraj ve gelir kaybı yaşamasına neden olmuştur. Basın üzerinden politik çatışmayı arttıran bu yasal düzenleme dönemin gazetelerinde çok fazla olumsuz eleştiri almamış, incelenen gazetelerin büyük bir kısmı DP'nin yasama faaliyetini meşrulaştırmak amacıyla hareket etmiştir. Bu doğrultuda *Ulus*'un kapatılması bağlamındaki tartışmalar üç başlık altında şekillenmiştir: *Ulus*'un isim hakkı, Atatürk'ün vasiyeti ve çıkarılan kanunun hukuka uygunluğu ile basın özgürlüğü. Ayrıca bu çalışma DP-basın ilişkilerindeki bozulmanın, *Ulus*'un kapatılması ile mevcut literatürde kabul edilen 17 Mart 1954 tarihinden önce Aralık 1953'te başladığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ulus*, *Yeni Ulus*, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, 6195 sayılı Kanun, basın

■ ■ ■ ■ ■

Makale geliş tarihi: 10.6.2023 ■ Makale kabul tarihi: 30.1.2024

The End of the False Honeymoon: The Closure of the Newspaper Ulus as a Reflection of Political Conflict During Democrat Party Rule

Mehmet Pelivan

Ankara University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0002-3745-0780>

plvnmhmt@gmail.com

Abstract

Despite coming to power in 1950 on the promise of a free press, the Democrat Party (DP) continued efforts to keep the press under control. In contrast to the difficulties the press had faced throughout the period of single-party rule, the DP pledged support for it during both the party's time in opposition and the early years of its rule. The result was a false honeymoon between the party and the press during the DP's first years in power. The DP's restrictive initiatives toward the press were largely ignored until late 1953. That changed in December 1953, with the passage of Law No. 6195 on the Return of the Unjust Acquisitions of the Republican People's Party. Although this law was enacted to transfer properties acquired by the Republican People's Party during its rule to the state treasury, it also led to the closure of the opposition newspaper *Ulus*. The DP's imposition of such a harsh sanction on an opposition newspaper in the fraught political climate of the day caused a rupture in the party's relations with the press and showed the lengths the party would go to silence its opponents. The press's reactions to the closure of *Ulus* offer a valuable window into the relationship between the media and politics in Turkey. Through the lens of discussions in contemporary newspapers, this study focuses on perceptions of the DP's different approaches to the press during its years in opposition and its time in power, including *Ulus's* closure as a result of Law No. 6195. To this end, the study thematically analyzes relevant issues of the newspapers *Vatan*, *Hürriyet*, *Ulus / Yeni Ulus*, *Milliyet*, *Zafer*, *Dünya*, *Akşam*, and

<http://ilefdergisi.ankara.edu.tr>

ilef dergisi ■ 11 (2) ■ güz/autumn: 52-87

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.1587280

Cumhuriyet, as well as the *Resmi Gazete*, the published proceedings of the Grand National Assembly of Turkey, relevant documents in the Presidential Republican Archive, and relevant laws. Although Law No. 6195 was enacted to transfer the ill-gotten assets of the Republican People's Party to the state treasury, it caused a newspaper that opposed the DP government to lose circulation and income just before the elections. This study finds that the law, though it exacerbated political conflict with the press, did not receive much negative criticism in the newspapers of the day, most of which acted to legitimize the DP's legislative activity. The study finds that debates on *Ulus's* closure played out under three general headings: *Ulus's* naming rights, Atatürk's will, and the legality of the law and the freedom of the press. It further shows that the deterioration of relations between the DP and the press began in December 1953, months before the closure of *Ulus* on 17 March 1954, which is accepted as the beginning of the deterioration in the existing literature.

Keywords: *Ulus*, *Yeni Ulus*, Republican People's Party, Democrat Party, Law No. 6195, press

■ ■ ■ ■ ■

Received: 10.6.2023 ■ Accepted: 30.1.2024

Öncesine benzer şekilde Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra da Türkiye'de basın ve siyasi iktidarlar arasında kurulan ilişkiler daima sorunlu ve tartışmalı bir zeminde var olmuştur.¹ Şüphesiz 1923 sonrasında bu sorunların yoğun yaşandığı zamanlardan biri de askerî darbeye sonlanan 1950-1960 arasındaki Demokrat Parti (DP) iktidarı dönemidir. İktidara geldikten iki ay gibi kısa bir süre sonra basınla ilgili özgürlükçü bir kanun (5680 sayılı) çıkaran DP, basını kontrol altında tutma girişimlerinden de geri durmamıştır. İleride göreceğimiz gibi DP, bu amaç için gazete ve dergilerin gelir kaynaklarına müdahale edebileceği, gazetecilere cezai yaptırım uygulayabileceği hukuki düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Ancak tek parti dönemi baskılarını yaşamış ve muhalefetteki DP'nin vaatlerini unutmayan gazetecilerin çoğunluğu, 1954 yılına kadar DP'nin basına yaklaşımını olumlu karşılamıştır. DP iktidarı ve basın arasında "sahte balayının" yaşandığı bu dönem iki açıdan önemlidir. İlk olarak Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile DP çatışmasının basın özelinde görünür olduğu *Ulus*'un kapatılması, DP iktidarının gelecek yıllardaki uygulamalarına işaret etmektedir. Nitekim mevcut literatürde 1950-60 arası dönemde basın-siyaset ilişkilerindeki kritik kırılmalar, 17 Mart 1954 ve

•••

1 Bu çalışma 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuş "Sahte Balayının Sonu: Demokrat Parti'nin *Ulus* Gazetesinin Matbaa ve Binasına El Koyması ve Basının Tepkisi" başlıklı bildirinin geliştirilmiş halidir. Araştırma süresince verdiği desteklerden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Gül Karagöz Kızılca'ya çok teşekkürler.

sonrasında yaşananlar üzerinden okunur.² Bu çalışma, söz konusu kırılmalar için daha erken dönemlere bakılması gerekliliğine dikkat çeker. İkinci önemli nokta ise DP'nin muhalefet yıllarından gelen özgür basın söyleminin değişmesine ve bu özgürlüğü kısıtlayıcı yaptırımlarına karşı basının tutumudur. Bu dönemin yakından incelenmesi; Türkiye'de siyasi iktidarların basın ya da medya ile kurduğu ilişkilerin farklı dönem ve şartlarda nasıl hızla değişebileceğini anlamayı kolaylaştıracaktır. Nitekim siyasi iktidarlar ve basın ilişkileri sorunsuz ortamlarda ve teorik tartışmalarda, idealler doğrultusunda savunulabilir ya da bunlar üzerine fikir ortaya koymak daha kolay olabilir. Ancak bir politik yapının tahakkümü altında, basının baskıyı yakından hissettiği bir dönemde, medya içeriklerinde benimsenen yaklaşımlar, savunulan idealler ile uyuşmayabilir. Baskı dönemlerinde daha rahat ortaya çıkan bu teori ve pratik uyumsuzluğu, kaçınılmaz bir biçimde yine baskı ortamlarının incelenmesiyle daha hızlı ve iyi anlaşılabilir.

Yukarıda çizilen çerçeveden hareketle bu çalışmada DP'nin 16 Aralık 1953 tarihinde çıkarılan 6195 sayılı "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun" ile neyi amaçladığı ve *Ulus* gazetesinin kapatılmasına dönemin basınında nasıl yer verildiği sorgulanmış, şu sorulara cevap aranmıştır: DP'nin muhalefet ve iktidarda olduğu dönemlerde basına yaklaşımı nasıl şekillenmiş, iki dönem nasıl farklılaşmıştır? 6195 sayılı Kanun ilk başta CHP mallarıyla ilişkili gibi görünse de DP bu kanunu hazırlayarak basın üzerinde nasıl bir düzenleme yapmak istemiş ve bu düzenlemeden nasıl bir sonuç elde etmiştir? Basın özelinde ortaya çıkan ve temelinde CHP ile DP arasındaki politik çatışmayı barındıran bu yasal düzenleme sonrasında, *Ulus*'un matbaa ve binasına el konulması dönemin basınında nasıl yer almıştır? Kanuna karşı çıkan ve destek veren gazeteler hangi gerekçeleri öne sürmüştür ve tartışmalar hangi başlıklar altında şekillenmiştir?

Sorulara cevap bulabilmek amacıyla o dönemin basınıni temsil edebilecek *Vatan*, *Hürriyet*, *Ulus/Yeni Ulus*, *Milliyet*, *Zafer*, *Dünya*, *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazeteleri ile *Resmî Gazete* ve *TBMM Tutanak Dergisi* taranmış, konuyla ilgili yasal düzenlemeler, kanunlar, Meclis görüşmeleri ve arşiv belgeleri incelenmiştir.³ Söz konusu gazetelerin 1-31 Aralık 1953 tarihleri

•••

2 Dankwart A. Rustow da Türkiye'deki siyasi partilerin gelişimini incelediği çalışmasında 1954 yılından itibaren Menderes'in otoriter yöntemleri kullanmaya başladığını belirtir (1966, 124).

3 Gazetelere Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Milli Kütüphane kataloglarından, arşiv belgelerine ise Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi' den ulaşılmıştır.

arasındaki sayılarına bakılmış, çıkarılan kanun ile ilişkili⁴ haber ve köşe yazıları analiz edilmiştir. Araştırmada bu dönemin seçilme nedeni ise kanunun DP grubunda görüşülmesi ve Meclis'te kabul edilerek yürürlüğe girmesiyle *Ulus* gazetesinin matbaa ve binasının mühürlenmesinin 1953'ün Aralık ayı içerisinde gerçekleşmesidir. Ayrıca Aralık 1953'ten önce CHP'nin mallarına el konulması bağlamında *Ulus*'un kapatılmasının gündeme geldiği tarihlerde de söz konusu gazetelerin sayılarına bakılmış, yapılan tartışmalar geniş bir tarihsel izlekte okunmaya çalışılmıştır. Bu okuma için tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analizlerde elde edilen verilerden hareketle oluşturulan başlıklar altında araştırmanın sorunsalı doğrultusunda analiz gerçekleştirilir. Verilerin belirli başlıklar altında toplaması, bütünlüklü incelemelere, derinlemesine çözümlere ve farklılıkların görülmesine olanak tanır (Braun ve Clarke 2019; Glesne 2013, 259-261; Guest, MacQueen ve Namey 2014).

DP iktidarda olduğu yıllarda muhalif basını baskı ve denetim altına almak için sık sık meclisteki çoğunluğunu kullanmış, anayasa ve evrensel hukuk ilkeleri ile çelişen uygulamalar ortaya koymuştur (Çakmak 2015, 20). İktidarının ilk yıllarında çıkardığı CHP'nin malları ile ilgili kanun (6195 sayılı) ya da son yıllarında kurduğu Tahkikat Komisyonu, DP'nin yasama gücünü yargı gücü olarak kullanmasına örnek gösterilebilir. Basın ölçeğinde ele alındığında ise DP, gücünü başta yayınlarından rahatsız olduğu *Ulus* için sonrasında da muhalefet eden her gazete için kullanmaktan geri durmamıştır. Çıkarılan kanun ile (6195 sayılı) matbaa ve binasına el konulan *Ulus*'un içine düştüğü şartlar, burada dikkat edilmesi gereken noktadır. 125 bin civarında basılan bir gazetenin 1954'te yapılacak seçimlerden üç buçuk ay önce matbaa ve binasına el konularak baskı sayısının 15 bin seviyelerine düşürülmesi, muhalefetteki CHP'nin politik düzlemdeki mücadelesine önemli bir darbe vurmuştur. Sert bir muhalefet politikası izleyen gazeteye DP iktidarının bu şekilde el koyması, bundan sonraki dönemde muhalefet eden basının geleceğine dair net bir göstergedir. Nitekim CHP'nin mallarıyla ilgili kanundan kısa bir süre sonra 17 Mart 1954 tarihinde -içerisindeki açık uçlu ifadeler sayesinde basının üzerinde önemli bir kontrol mekanizması kurmayı sağlayacak- "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" (6334 sayılı) *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵

•••

4 İncelemelerde *Ulus*'un kapatılmasına ilişkin haberlere odaklanılmış, 6195 sayılı Kanun'u bir bütün olarak incelemek hedeflenmemiştir.

5 6334 sayılı Kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Salıhpashaoglu 2007, 140-142.

DP ve basın arasındaki ilişki ile *Ulus*'a dair tartışmaların ele alındığı literatüre bakıldığında sorunlu bir dönem olması nedeniyle DP dönemindeki basının çalışmalarda oldukça fazla konu edildiği söylenebilir. Bu alandaki dikkat çeken araştırmalardan biri Alper Bakacak'ın "1950 Seçimleri Sonrası *Ulus* Gazetesi'nin Muhalefete Geçişi" başlıklı makalesidir. CHP'nin iktidarı kaybetmesiyle *Ulus*'un muhalefete geçmesini konu edinen Bakacak, muhalefetteki *Ulus*'un durumunu ve duruşunu analiz etmiş, tartışmaya açmıştır. Bakacak, CHP'nin mallarına el konulması ve *Ulus*'un kapatılmasından çok DP iktidarının ilk yıllarına odaklanmış, muhalefetteki CHP'nin *Ulus*'a ihtiyacının arttığına dikkat çekmiştir (2013). Diğer bir çalışmada ise Nuran Yıldız, DP'nin basına karşı tutumunu bir bütün olarak tartışmıştır. Basın ve politik iktidar arasındaki ilişkinin değişim evrelerini ele alan Yıldız, incelemesini ağırlıklı hukuksal düzenlemeler ve yansımaları üzerinden sürdürmüştür (1996). Özellikle 2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimler sonrası muhalif basının üzerindeki baskının arttığını, davaların hızla çoğaldığını belirten Yıldız, basındaki DP destekçilerinin ise bu tür sorunlar ile karşılaşmadığını belirtir (1996, 499-500). Ömer Obuz ise 1950-60 arasında CHP'nin etkinliğinin azaltılması yönündeki diğer bir girişim olan ve 1951 yılında çıkarılan 5830 sayılı Kanun ile Halkevlerinin kapatılmasını ele almıştır. İktidarının ilk dönemlerinde DP'nin CHP'ye karşı olan tutumunun önemli bir göstergesi sayılabilecek bu kanun ile Halkevlerinin kapatılma sürecini ve bu sürecin basında nasıl yer bulduğunu sorgulamıştır. Halkevlerinin konumunu ve kapatılması ile ortaya çıkan durumu ele alan Obuz, basındaki karşıtlığa ve mümkün olmayan uzlaşma ortamına dikkat çekmiştir (2015). Diğer bir çalışmada ise DP'nin CHP'ye karşı girişimlerini ele alan Fevzi Çakmak, 5830 ve 6195 sayılı Kanunlar ile Halkevlerinin kapatılmasını ve CHP'nin mallarına el konulmasını incelemiştir. Çakmak, süreçleri ağırlıklı politik ve hukuki düzlemlerde tartışmış, DP'nin bu düzenlemeleri ana muhalefet partisini zayıflatmak amacıyla yaptığını savunmuştur (Çakmak 2015). DP'nin basına yaklaşımı ile yapılan kanunların basına yansımaları ve etkileri üzerine ayrıca odaklanmamıştır. 1954 sonrasında DP ile basın arasındaki ilişkilerde önemli bir kırılma şeklinde okunabilecek 1956 yılındaki Basın Kanunu değişikliğini ele alan Çağla Kubilay, söz konusu değişikliği *Ulus* aracılığıyla analiz etmiştir. Kubilay'ın araştırması iktidarının ilerleyen yıllarında DP'nin cevap ve düzeltme hakkını, baskı ve denetim mekanizmasına dönüştürdüğünü, DP'nin değişiklik ile muhalif basın üzerinde kontrol kurduğunu ortaya koymuştur (2014).

Yukarıda değinilenlere ek olarak bazı çalışmalarda (Bulunmaz 2012; Çakır ve Yavalar 2017; Eroğul 2014; Kaya 2010; İrvan 2000; Toker 1991a; 1991b; 1991c) 1950-60 arasındaki siyasi yapı bir bütün olarak analiz edilmiş, bazı araştırmalarda da (Asker 2014; Öztürk 2007; Yetim 2006) iktidar ve basın arasındaki sorunların daha açık bir biçimde belirttiği 1954 ya da 1955 sonrası dönem incelenmiştir. Ortaya çıkan resme bakıldığında şüphesiz DP iktidarının 1955 sonrasında basın üzerinde çok ciddi bir baskı kurduğu görülür. Örneğin Orhan Koloğlu, 1955-60 yılları arasında açılan 2300 davanın 867 gazetecinin mahkûm edilmesiyle sonuçlandığını belirtir (1992, 69). Ancak böyle bir tablonun belirmesi DP iktidarının ilk yıllarından itibaren benimsediği yaklaşım ve uygulamaya soktuğu düzenlemelerin sonucudur. Mevcut literatür içinde 16 Aralık 1953 tarihinde yasalaşan ve CHP'nin mallarının hazineye devrini sağlayan kanun sonucunda -DP'nin muhalefet ve iktidar yılları arasında değişen söylemi doğrultusunda- *Ulus*'un matbaasına ve binasına el konulması ile ortaya çıkan tabloyu ve basının bu duruma tepkisini merkezine alan bir tartışma yürütülmemiştir. Ayrıca literatürdeki DP ve basın arasındaki ilişkilerin dönemselleştirmesinde özellikle 6334 sayılı "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" ile 1954'ün Mart ayının bir kırılma olarak görülmesinin de tekrar düşünülmesi gerekmektedir. Nitekim bu araştırmada sorgulanan girişim ve düzenlemeler DP'nin basın konusundaki gerçek yaklaşımının literatürde kabul edilen tarihten daha önce ortaya çıktığını bize göstermektedir.

Cumhuriyet'in Yayın Organı *Ulus* ve Dönemin Gazeteleri

Ulus'un tarihi Atatürk'ün kurduğu *İrade-i Milliye* gazetesine dayanır. Sivas'ta çıkarılan bu gazete milli mücadelenin halka anlatılması görevini üstlenmiştir. Kurtuluş mücadelesinin merkezinin Ankara'ya taşınmasının ardından adı *Hâkimiyet-i Milliye* olmuştur. Sonrasında gazetenin adı Atatürk tarafından dil devrimine uyum sağlamak için *Ulus* olarak değiştirilmiştir (*Ulus*, 12 Aralık 1953; 15 Aralık 1953). *Ulus* gazetesi, kendi politik duruşunu 15 Aralık 1953 tarihinde çıkan son sayısında şöyle açıklar:

Hâkimiyet-i Milliye'nin savunduğu fikirler, tepeden tırnağa Atatürk'ün fikirleridir. Dâva O'nun davasıdır; kavga O'nun kavgasıdır. Türk Milleti O'na inanmış ve O'nun tuttuğu yolun bu milleti ve Türkiye vatanını kurtaracak yegâne yol olduğuna vicdanıyla kaani olmuştur. Onun için "*Hâkimiyet-i Milliye*" yıllarca ve yıllarca Türk vicdanının mâkesi olarak hizmet görmüştü. [...] *İrade-i Milliye*, *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Ulus*, değişik isimlerle aynı gazetedir. Atatürk'ün davalarının savunulduğu gazetedir.⁶

•••

6 Yapılan alıntıların özgün biçimleri korunmuştur.

Tarihi izlek üzerinden yapılan vurguya bakıldığında *Ulus*'un bir "ülkü" gazetesi olduğunu söylemek mümkündür. Başta milli mücadele ve Kurtuluş Savaşı'nı anlatmak için kurulan gazete, yeni devletin sözcüsü olmuş ve rejimin ilkelerinin savunulması ile topluma aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Bu noktadan bakıldığında *Ulus*'un kapatılmasıyla Cumhuriyet ilkelerinin topluma CHP'nin istediği çerçevede aktarılmasının engellendiğini de söylemek mümkündür.

Çalışmanın konusu olan dönemde *Ulus* gazetesinin yönetiminden sorumlu Nihat Erim,⁷ CHP politikalarını belirlemede oldukça etkilidir. O dönemde *Ulus*'ta çalışan Cüneyt Arcayürek, CHP Merkez Yönetim Kurulu'nun parti merkezinde toplanmak yerine *Ulus*'ta toplandığını aktarır. Parti'de resmî olarak alınan kararların öncelikle *Ulus*'ta verildiğini belirtir (Arcayürek 1983, 108). Erim tarafından şekillendirilen *Ulus*'un yayın politikası ise DP eleştirisi üzerine kurulmuştur. *Ulus*'ta çalışan Arcayürek'in "anaforu biz yaratıyor, anaforun içinde perişan gene biz oluyorduk" cümleleri, *Ulus*'un benimsediği politikayı açıklamaktadır (Arcayürek 1983, 111-118). Bakacak da izlenen muhalefet politikasının CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye rağmen aşırıya kaçtığına dikkat çeker (2013, 559). *Ulus*'un bu şekilde CHP'nin politikalarını belirlemede etkin olması ve Erim'in sert muhalefeti, özellikle Menderes'in *Ulus*'u hedef almasında etkili olmuştur.

Bu çalışmada incelenen dönemin diğer gazetelerine de kısaca değinmek gerekir. Amerika Birleşik Devletleri'nde gazetecilik eğitimi görmüş Ahmet Emin Yalman tarafından kurulan *Vatan*'ın yayın politikası liberal bir çizgiye konumlanır (İnuğur 1988, 189-211). DP'ye desteğini açıkça veren Yalman, Parti'nin liberal ideallerden ayrıldığı durumlarda Menderes ve arkadaşlarına sert eleştiriler yöneltmiştir. Sedat Simavi tarafından kurulan *Hürriyet*, 1 Mayıs 1948'te ilk baskısını yapmıştır. Dönemin alışlagelmiş gazeteciliğinden farklı olarak *Hürriyet*'teki anlaşılır ve kısa haberler; bol fotoğraflar ile desteklenmiş, gazetede siyaset dışındaki konulara da yer verilmiştir (Öymen 2014a, 158-164). 1926 yılında Atatürk'ün anılarını yayımlayan *Milliyet* isimli bir gazete çıkmıştır. Ancak günümüzde de yayın hayatına devam eden ve bu çalışmada incelenen *Milliyet* gazetesi 3 Mayıs 1950 tarihinde Ali Naci Karacan tarafından çıkarılmıştır (Tanju 2011, 227). DP'nin yayın organı olan *Zafer* gazetesinin kurucuları Mümtaz Faik Fenik, İhsan Tütüncü ve Zeki Rıza Sporel'dir. İlk kez 30 Nisan 1949 tarihinde basılan *Zafer* ise Güneş Matbaacılık'a ait bir yaygın

•••

7 CHP'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerini kaybetmesinin ardından 21 Mayıs 1950'de Nihat Erim CHP yönetimi tarafından *Ulus*'un başına getirilmiştir (Bakacak 2013, 545).

kuruluşudur. Güneş Matbaacılık'ın hisse senetleri DP ileri gelenlerinin elinde bulunmaktadır. DP için kaynak sağlamada etkin bir araç olarak kullanılan Güneş Matbaacılık, çeşitli bankalardan aldığı kredileri DP'ye borç şeklinde vermiştir (Topuz 2016, 224; Alemdar 2001, 216-218). Söz konusu kredi-borç işleyişi, bize dönemin basın ve siyaset bağlantısını göstermektedir. *Diünya* ise 1952 yılında İstanbul'da güçlü bir muhalefet gazetesi yaratmak amacıyla kurulmuştur. Gazetenin kurucusu ve başyazarı, Atatürk'ün en yakınındaki isimlerden, *Ullus*'un yıllarca başyazarlığını yapan Falih Rıfkı Atay'dır (Topuz 2016, 220). *Akşam* 1918 yılında Necmeddin Sadak, Kazım Şinasi ve Ali Naci Karacan tarafından çıkarılmaya başlanmış, milli mücadeleye destek vermiş, sonrasında da Cumhuriyet devrimlerinin savunucusu olmuştur. 1940'lı yılların sonunda gazetenin sahipleri Necmeddin Sadak ve Salih Sel'dir. Ayrıca başyazar da olan Sadak, CHP milletvekilliği ve 1950 öncesi son kabinede Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Bakanlığı sırasında başyazarlığı bırakan Sadak, DP iktidarı döneminde başyazarlığa geri dönmemiştir. DP kurucularıyla da yakın ilişkilere sahip olan Sadak, 1950 sonrası gazetenin işleyişine çok fazla dahil olmamış, *Akşam*'ın tarafsız bir çizgide bulunması gerektiğini savunmuştur (Şapolyo 1971, 225-226; Topuz 2016, 219; Öymen 2014a, 157). *Cumhuriyet*'in ilk sayısı 7 Mayıs 1924 tarihinde basılmıştır. Atatürk'ün isteği üzerine kurulan gazetenin temel amacı devrimleri topluma anlatmak olmuştur. Yunus Nadi tarafından kurulan *Cumhuriyet*, babasının ölümüyle 1945'ten itibaren Nadir Nadi tarafından çıkarılmıştır. Nadir Nadi 1950 yılında DP listesinden bağımsız milletvekili seçilerek Meclis'e girmiştir (Öymen 2014a, 156; Topuz 2016, 217-218; Şapolyo 1971, 228-229).

Muhalefetteki ve İktidardaki Demokrat Parti'nin Basına Bakışı

Muhalefetteki DP'nin CHP iktidarına karşı olumsuz eleştirilerinin önemli bir bölümünü basın oluşturmaktadır. Siyasal olarak muhalefette konumlanması ve CHP karşıtı politikaları nedeniyle "basın özgürlüğü"nü hararetle savunucusu olan DP'nin söylemlerine basın da kayıtsız kalmamış, onu iktidar yolunda açıkça desteklemiştir (Yıldız 1996, 483; Topuz 2016, 185). Tek neden olmasa da DP'nin muhalefette olduğu dönemde izlediği politika, tek parti iktidarını basınla ilgili olumlu anlamda uygulamalara yöneltmiştir. 1946 yılının Haziran ayında yapılan düzenleme ile gazete ve dergileri kapatma yetkisi bakanlar kurulundan alınarak mahkemelere bırakılmıştır. Buna ek olarak yine aynı dönemde "basın suçluları" affedilmiştir (Yıldız 1996, 483). Bu düzenlemelerin diğer bir nedeninin de 1945 sonrası ABD'den maddi yardımların alınması amacıyla demokratik bir işleyişe sahip olma çabasının olduğu görülebilir.

27 yıllık tek parti yönetiminden sonra DP'nin Mayıs 1950'de iktidara gelmesiyle basında bahar havası yaşanmıştır. Bu iklimin yaşanmasında iki neden ön plana çıkmaktadır. Bunların ilki tek parti döneminde özellikle 1940'tan sonra üçer aylık süreler ile uzatılan sıkıyönetimin ve Matbuat Kanunu'nun (1881 sayılı) gazetelerin nefes almasına imkân tanınmamasıdır. İkincisi ise tek parti dönemindeki bu baskılara karşı DP'nin muhalefette geçirdiği süre boyunca verdiği vaatlerdir.

DP'nin muhalefet ve iktidar dönemlerinde basın üzerinde izlediği olumlu ya da olumsuz politikalarının altında yatan temel neden, yöneticilerinin basının gücünün farkında olmasıdır. Nitekim muhalefet yıllarında basının önemli bir çoğunluğunun desteğini alan DP, seçim başarısını bu sayede arttırmıştır (Özer 2015, 59; Topuz 1996, 105-107). Verilen desteğin karşılığı olarak ise iktidara geldikten kısa bir süre sonra 1950'nin Temmuz ayında özgürlükçü bir Basın Kanunu (5680 sayılı) yapılmıştır (İrvan 2000, 30-31). Ancak bu Basın Kanunu'nun hazırlanmasında tek parti dönemindeki çalışmalardan da yararlandığını belirtmekte fayda vardır (Kabacalı 1990, 164).

Yeni kanundaki önemli maddelerden biri, gazete ve dergi çıkarmak için izin alma zorunluluğunun kaldırılmasıdır. Bunun yerine bildirimde bulunmak, gazete ve dergi çıkarmak için yeterli hale gelmiştir. Diğer önemli maddeler ise gazete sahibinin cezai sorumluluğunun yeni yasada olmaması, adı kötüye çıkmış kişilerin basında çalışmaması hükmüne yer verilmemesi ve basın davalarının özel mahkemelere bırakılmasıdır. Bu kanunun ardından 20 Haziran 1952 tarihinde 5953 sayılı "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir (*Resmî Gazete*, 20 Haziran 1952). Çalışma koşullarını düzenleyen bu yasa gazetecilere sendika kurma, sosyal güvenlik kapsamına girme, kıdem tazminatı ve iş sözleşmesi hakkı getirmiştir (Alemdar 2001, 164). Yapılan bu düzenlemeler ile basın ve DP arasında olumlu bir ilişki kurulsa da DP, iktidarının ilk yıllarından itibaren basını kontrol etmek, resmî ilan ve reklamları kendini destekleyen yayın kuruluşlarına aktarmak için hukuki düzenlemeleri yapmaktan geri durmamıştır. O dönemde resmî ilan ve reklamların, gazetelerin ayakta kalabilmesi için bir gelir kaynağı olduğu dikkate alındığında söz konusu hukuki düzenlemelerin önemi ortaya çıkmaktadır.

DP'nin basını kontrol isteğine 1950 yılında çıkarılan Basın Yasası'nın görüşmeleri esnasında yapılan tartışmalar örnek gösterilebilir. Bu tartışmalarda Basın Kanunu'na konulmak istenen madde şöyledir:

Rızaları hilafına şahısların hususi ve aile hayatları hakkında ima takriiriyle dahi olsa yayında bulunanlar, suçtan zarar görenin şikayeti üzerine iki aya kadar hapis veya 200 liradan 2000 liraya kadar ağır para cezasına mahkum edilebilir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 14 Temmuz 1950).

Cezmi Türk bu maddeyi, bir kişinin “namusluluğunun” veya “namussuzluğunun” kıstası bir gazetecinin elinde olmaması gerekir, şeklinde savunmuştur. Nitekim Sıtkı Yırcalı'nın kamu görevinde çalışanların denetiminin basın aracılığıyla yapılması gerektiğini, aksi takdirde basın hürriyetinin sağlanamayacağını söylemesi üzerine bu madde kanundan çıkarılmıştır. DP'nin önde gelenlerinden Yırcalı'nın böyle bir yaklaşımı savunmasına rağmen DP'nin basın üzerinde kurmak istediği kontrol mekanizması, konumlandıkları liberal yaklaşım içerisindeki dördüncü güç anlayışının görmezden gelindiğinin kanıtıdır (Alemdar 2001, 203). Ancak bu madde, *Ulus*'un matbaasına ve binasına el konulmasından kısa bir süre sonra hayata geçirilecek “Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Cürümler Hakkında Kanun”un (6334 sayılı) bazı kısımları ile benzerlikler taşımaktadır. Kısacası 1950 yılında Basın Kanunu'na konulamayan madde, 1954 yılında yapılan yasaya dahil edilmiş, DP'nin basın üzerine baskı kurmasında önemli bir araç haline gelmiştir.

DP yönetimi, basını dolaylı yoldan kontrol altına almak için Temmuz 1950'de yapılan Basın Kanunu'ndan iki ay gibi kısa bir süre sonra harekete geçmiş, 1950'nin Eylül ayında çıkarılan kararname ile resmî ilan ve reklam alacak gazetelerin şartlarında değişikliğe gitmiştir. Günlük olması, rotatifle basılması,⁸ tiraj ve ebadı yeni düzenlemede gazetelerin ilan alması için belirleyici özellikler olmuştur (Alemdar 2001, 208). İkinci olarak 4 Temmuz 1951'de, Eylül 1950'deki kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak yerine yapılan düzenleme resmî ilan ve reklamların dağıtımının kontrolünü tamamen DP hükümetine bırakmıştır. Bu düzenlemeyle resmî ilan ve reklamların dağıtımında karar vericilerin kim olacağı belirlenmiş, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı ile Başbakanlık, resmî ilan ve reklamların verilmesinde söz sahibi kurumlar haline gelmiştir (*Resmî Gazete*, 1 Ağustos 1951). DP hükümeti, resmî

•••

8 DP'nin yayın organı *Zafer* gazetesi bu şarta uymamasına rağmen büyük miktarda resmî ilan ve reklam almıştır (Alemdar 2001, 211).

ilan ve reklamların dağıtımına ilişkin üçüncü düzenlemesini ise 11 Kasım 1953 tarihinde gerçekleştirmiştir. Çıkarılan kararname ile ilanların dağıtımını Başbakanlığın görevlendirdiği komisyon tarafından tiraj, net satış, ebat ve fiyat kriterlerine göre yapılacaktır.⁹ Bunlara ek olarak son düzenlemenin dikkat çekici diğer maddeleri ise şöyledir:

[...] esaslı bir gazetenin çıkarılması için gerekli şartları haiz ve tesisleri vucuda getirmiş ve kendi imkanlarıyla varlıklarını en az bir sene temin edebilecek gazeteler hariç, en az 6 aylık neşir hayatını doldurmayan gazetelere ilan verilmez. [...] Kararname düzeni sarsıcı, vatandaşlar arasında ayrılık, düşmanlık uyandırmaya çalışan, milli birliği ve beraberliği tehdit eden veya müstehcen neşriyat ve şantaj yapan gazetelere ilan verilmeyeceğini de belirtir (*Resmî Gazete*, 12 Kasım 1953).

Kaya'nın da belirttiği gibi bu maddedeki "düzeni sarsıcı, vatandaşlar arasında ayrılık, düşmanlık uyandırmaya çalışan, milli birliği ve beraberliği tehdit eden" gibi ifadelerin muğlak ve yoruma açık olması, düzenlemenin keyfi biçimde uygulanmasına imkân sağlamış ve gazetelerin maddi kaynaklarının hükümet tarafından kontrol edilmesini kolaylaştırmış, keyfi dağıtımlar yüzünden ilan alamayan basın kuruluşlarını ekonomik olarak zor duruma sokmuştur (2010).

DP'nin ilk yıllarında basını kontrol altına almak için yaptığı diğer hukuki girişimler içerisinde Temmuz 1953'te yapılan düzenleme önemlidir. Bu düzenleme ile "sıfat ve hizmetlerinden dolayı bakanlara yapılan hakaretin takibi şikayete bağlı olmaksızın bakanın izni ile savcı tarafından re'sen" yapılabilecektir (Alemdar 2001, 204). 1954 yılında çıkarılan "Neşir Yoluyla İşlenen veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun", "namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile durumun rıza alınmadan teşhiri" halinde gazetecilere para ve hapis cezasının yolunu açmıştır. Ayrıca aynı yasada "devletin siyasi ve mali itibarını sarsacak veya ammenin heyecanına mucip olacak yalan haber"leri yapanların da hapis ve para cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir (*Resmî Gazete*, 17 Mart 1954). 1953 yılındaki düzenleme gazeteciler hakkında daha hızlı dava açmayı kolaylaştırırken 1954 yılında kabul edilen yasa içerisinde kullanılan "namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile durumun rıza alınmadan teşhir [...] devletin siyasi

•••

9 Bu kararname ile resmî ilan ve reklamların dağıtımını iyice keyfileşmiş, DP'nin ileri gelenlerinden Mükkerrem Sarol, A. Salih Korur, Celal Yardımcı gibi isimler telefon talimatları ile ilanların nerelere verileceğini belirlemiştir (Alemdar 2001, 211).

ve mali itibarını sarsacak veya ammenin heyecanına mucip olacak yalan haber” gibi yoruma açık ifadeler, gazetecilerin kendilerini sık sık hakim karşısında bulmasına ve iktidarın baskısını yakından hissetmelerine neden olmuştur. Nitekim sonrasında DP’ye muhalefet eden onlarca gazeteciye bu yasa kapsamında dava açılmış, gazeteciler para ve hapis cezası almıştır.

Aralarına net sınırlar çizilemese de DP’nin basınla ilişkilerini üç döneme ayırmamız mümkündür. İlk olarak 1946-1950 arası dönemde muhalefette bulunması nedeniyle DP, basın özgürlüğünün ateşli bir savunucusu olarak karşımıza çıkar.¹⁰ DP’nin bu dönemde CHP iktidarına yönelttiği eleştirilerin önemli bir bölümünü basın üzerindeki baskılar oluşturmaktadır. İkinci dönem, DP’nin 14 Mayıs 1950’de iktidara gelmesiyle 1953 yılının Aralık ayı arasındadır. Bu dönemde DP ve basın arasındaki ilişkiler ilk bakışta iyi görünmekle birlikte DP’nin yaptığı yasal düzenlemeler ile basını kontrol altında tutma amacı ortaya çıkar. Ancak tek parti iktidarının baskısından çıkmış basın, DP ile “sahte balayı” yaşamaktadır. Ahmet Emin Yalman bu yılları basın için “altın devir” şeklinde tanımlamaktadır (1997, 298-299). İkinci dönemin son bulması ise CHP’nin malları çerçevesinde *Ulus*’un matbaa ve binasına el konulması ile yaşanmıştır. Bu olay, muhalefet eden basının neler ile karşılaşacağını açık göstergesidir. DP iktidarı, CHP’nin yayın organı olan ve sert muhalefet eden bir gazetenin binası ile matbaasına, çıkardığı bir kanunla el koyarak onun etkisinin azalmasını sağlamıştır. Üçüncü dönem ise *Ulus*’un 16 Aralık 1953’te kapatılmasıyla başlayıp 27 Mayıs 1960 tarihine kadar gitmektedir. Bu dönem kendi içinde de basın üzerindeki baskının arttığı 1957 yılından itibaren ikiye bölünebilir. Ancak genel olarak bakıldığında basının üzerinde yükselerek devam eden siyasi iktidar baskısı özellikle Aralık 1953’ten itibaren var olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun

DP’nin seçimleri kazanmasıyla birlikte CHP’nin iktidarda olduğu dönem boyunca haksız şekilde mal edindiği ve devlet bütçesinden harcadığı paraların hesabını vermesi gerektiği iddiası sık sık ortaya atılır. Bu konuda yapılan ilk hukuki düzenleme 11 Ağustos 1951 tarihinde çıkan 5830 sayılı Kanun’dur. Kanun özellikle Halkevleri ve Halkodalarının kapatılması ile binalarının hazineye devredilmesi amacıyla kabul edilmiştir. 5830 sayılı

•••

10 Muhalefet ve iktidardaki DP’nin radyoya yaklaşımındaki farklılaşmaya dair ayrıntı için bkz. Aksoy 1960.

Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra CHP, mal varlığının beşte dördünü kaybetmiştir (Çakmak 2015, 9-10).

CHP'nin mallarını haksız bir şekilde aldığı eleştirisine karşı malları edinme sebebi olarak topluma hizmet etmek amacı öne sürülür. Mallar; devlet bütçesinden, katma bütçelerden ve diğer kaynaklardan toplum hizmetinde kullanılmak için CHP'ye tahsis edilmiştir (*Ulus*, 9 Aralık 1953). Bu noktada devlet yapısıyla bütünleşmiş CHP'nin, devletin yürütmesi gereken faaliyetleri üstlendiğini belirtmek gerekir. Bu duruma CHP milletvekili iken Adnan Menderes'in Parti bütçesinden yaptığı harcamalar örnek gösterilebilir. Menderes, 30 Nisan 1937 tarihinde CHP bütçesinden Rusya'ya gidecek sporcular için 12 bin 500 lira almıştır (*Ulus*, 15 Aralık 1953). Devletin ilgili kurumu tarafından karşılanması gereken bu harcamanın, CHP kasasından yapılması tek parti dönemindeki parti-devlet birlikteliğinin önemli bir göstergesidir.

Menderes'in C.H.P. den çektiği paralar			
<i>Çek No.</i>	<i>Çek Tarihi</i>	<i>Paranın Ne için alındığı</i>	<i>Alınan para miktarı Lira Krş.</i>
12	30.4.1937	Rusya'ya gidecek sporcular için	12500
11	30.4.1937	?	11588,84
13	18.8.1937	?	50000
14	22.10.1937	?	50000
16	14.12.1937	?	50000
22	15.7.1938	?	32533,39
19	7.3.1938	?	50000
?	15.9.1938	?	68000
20	14.5.1938	?	71941,11
28	1.9.1938	?	30000
			416563,38

Görsel 1: *Ulus*, 15 Aralık 1953

CHP mallarının DP iktidarının ilk günlerinden itibaren tartışılması ancak eyleme geçilmemesi, CHP'nin tehdit ile kontrolde tutulduğu şeklinde okunabilir. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın *Ulus*'taki yazısında bu durumu, "CHP'den hükümetin hukuksuzluklarına sessiz kalması istenmektedir", şeklinde yorumlar. Yalçın'a göre diğer önemli bir unsur seçimlerin yaklaşmasıdır. Mallarına el konulmuş bir CHP'nin seçimde başarısız olacağını ve belki de dağılacığını savunur. Menderes hükümetinin 6195 sayılı Kanun ile seçimde üstünlük kurma hedefinde olduğunu söyler (*Ulus*, 6 Aralık 1953). Bunlara ek olarak Nihat Erim, CHP'nin güdümlü bir muhalefet olmayacağını anlaşılması üzerine mallarına el konulması için harekete geçildiği çıkarımını yapar (*Yeni Ulus*, 17 Aralık 1953). Ancak tüm bu tartışmalar ile birlikte Yalçın

da Erim de *Ullus*'un kanun doğrultusunda nasıl bir yaptırıma maruz kalacağını ve bunun sonucunda muhalefet eden basın nasıl bir konuma düşeceğini sorgulamamış ya da bir önlem geliştirmemiştir.

CHP'nin malları tartışmalarına DP cephesinden bakıldığında Menderes, 8 Aralık 1953 tarihindeki grup konuşmasında CHP'nin yapıcı olmak yerine yıkıcı bir muhalefet yaptığını söylemiştir. İktidara geldikten sonra CHP'nin malları konusunda neden bekledikleri sorusuna ise "ilk günlerde böyle bir kararın alınmasıyla Halk Partisi'nin aciz hale düşebileceğini" düşündükleri için yasal bir düzenlemeye gitmedikleri açıklamasını yapmıştır (*Müzakere Zabtı*, 1 Aralık 1953). Ancak Menderes'in bir başka Meclis konuşmasından anlaşılacağı üzere DP, CHP'nin malları ile ilgili çalışmayı iktidara geldikten kısa bir süre sonra 1950 yılının Ağustos ayında başlatmıştır. Menderes, CHP'ye Maliye Bakanlığı müfettişlerinin gönderildiğini ve incelemeler sonucunda CHP'nin mallarının yüzde 93,5'inin kendi kaynaklarından edinmediği yönünde bir sonuca vardıklarını söylemiştir (*Milliyet*, 15 Aralık 1953).

CHP cephesinden ise çıkarılan kanunun usulen ve içerik olarak hukuka aykırı olduğu savunulmuştur. *Ullus*, DP grubunda CHP'nin mallarına el konulması hakkındaki tasarının kabul edilmesini, "DP Grubu hem kanun vazı hem savcı, hem hakim hem de infaz memuru rolünde" başlığıyla duyurmuştur (*Ullus*, 9 Aralık 1953). Hukuka aykırılık noktasında Nihat Erim, Anayasa'nın 74. maddesini¹¹ işaret eder. Bir malın kamulaştırılması için kamu yararı olması gerektiğini ancak CHP mallarının hazineye devredilmesinde böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirtir (*Yeni Ullus*, 20 Aralık 1953). CHP de yayımladığı tebliğde kanun tasarısının hukuka aykırı olduğunu, varlıkları ile ilgili düzenlemenin bir yasa ile yapılması yerine mahkemeye gidilmesi gerektiğini savunmuştur. Buradan hareketle CHP yönetimi DP'nin kendine karşı giriştiği eylemi bir rejim davası olarak görür. Tebliğin bir kısmı şöyledir:

[...]ittiham ve isnatlar bağımsız mahkemeye ve bağımsız yargıç önüne götürülmesi gerekirken rakip siyasi parti tarafından hükme bağlanması memleketi bir rejim davası karşısında bırakmıştır. [...] Cumhuriyet Halk Partisi; bu muameleyi seçim mücadelesinin meşru olmayan bir tertibi saydığını yüksek sesle bildirir (*Ullus*, 11 Aralık 1953).

•••

11 74. madde şöyledir: Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz (1924 Anayasası).

Metin Toker, sonraki yıllarda yaptığı değerlendirmelerde CHP'nin mallarına el konulması hakkındaki kanunu, Tahkikat Komisyonu'nun bir provası şeklinde okur. 1953'ün Aralık ayında çıkan kanunu Parti'nin "malına kast" olarak görürken 1950'lerin sonunda kurulan Tahkikat Komisyonu'nu "canına kast" biçiminde tanımlamaktadır (Toker 1991c, 254).

CHP'nin malları hakkında çıkarılacak kanunun hazırlıkları DP üyelerinden oluşan bir komisyon¹² tarafından yürütülmüştür. Komisyonunda görüşülen tasarının önceliği, hukuki bir zeminde CHP malları ile ilgili bir düzenlemenin yapılabilmesidir. DP grubundan oluşturulan komisyonun çalışmalarının yanında maliye müfettişleri de CHP'nin devlet, belediye, hususi muhasebe, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve köy bütçelerinden 25 yıl boyunca aldığı para miktarını hesaplamıştır (*Hürriyet*, 1 Aralık 1953). Komisyon çalışmaları sonucunda hazırlanan kanun tasarısı DP grubu tarafından 8 Aralık 1953 tarihinde Meclis Genel Kurulu'na sevk edilmiştir. 14 Aralık'ta görüşülen tasarı yasalasmış ve "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun" (6195 sayılı) 16 Aralık 1953 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan bu düzenlemeyle DP ve basın arasında yaşanan sahte balayı son bulmuştur. Bu tarihten itibaren Mart 1954'te yapılacak "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Cürümler Hakkında Kanun" tartışmalara konu olmuş, gazetelerde basın ile DP'nin arasının açıldığını gösteren karikatürler yer almaya başlamıştır (*Dünya*, 17, 24 Aralık 1953). Ayrıca CHP 6195 sayılı Kanun'un iptali için 21 Şubat 1963 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) başvuruda bulunmuştur. AYM, 11 Ekim 1963 tarihinde, 1953 yılının Aralık ayında çıkarılan 6195 sayılı Kanun'u Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etmiştir. İptal kararı sonrası ise CHP mahkemeye başvurmadan önce aldığı karar doğrultusunda, Aralık 1953'te el konulan malların hepsini değil sadece *Ulus*'un matbaa ve binasını geri almıştır (*Resmî Gazete*, 4 Aralık 1963; *Dünya*, 12 Ekim 1963; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 1963).¹³

***Ulus*'un Matbaası ile Binasına El Konulmasının Basına Yansımaları**

1951 yılında yapılan ve Halkevlerinin kapatılmasıyla sonuçlanan 5830 sayılı Kanun'dan sonra 1953 yılında çıkarılan 6195 sayılı Kanun ile CHP'nin

•••

12 İhtisas Komisyonu üyelerinin bazıları: Halil Özyörük, Samet Ağaoğlu, Zühtü Velibeşe, Hamit Şevket İnce (*Hürriyet*, 1 Aralık 1953).

13 Ayıntı için bkz. Güneş 1963.

kalan tüm mal varlığı hazineye devredilmiştir. Yukarıda temel noktalarını vurguladığımız bu Kanun, DP'liler tarafından "millete iade", CHP'liler tarafından "müsadere" şeklinde okunmuştur (Öymen 2014b, 411). Faik Ahmet Barutçu'ya göre, çıkarılan kanun ile "bizi davacımız suçlamıştır; davacımız yargılamıştır ve yine davacımız mahkum etmiştir" (1977, 557). Kanun ile ilgili çatışmalar ya da tartışmalar sadece DP ve CHP arasında değil DP içindeki önemli isimler özelinde de yaşanmıştır.¹⁴ O dönemde Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar, CHP'nin mallarına el konulması ile sonuçlanacak kanuna parti içinde muhalefet etmiş, DP'nin iktidara gelmeden önce "devr-i sabık yaratmayacağız" sözünü tutması gerektiğini hatırlatmıştır. Hatıralarında kanunun çıkmasını geciktirmek için Cumhurbaşkanı olarak imzalamamayı dahi aklından geçirdiğini belirtir. Ancak imzalamamasının şekilsel bir itirazdan öteye gitmeyeceğini ve yaklaşan genel seçimlerden önce böyle bir itirazın olumsuz karşılanacağını düşünerek kanunu onayladığını ifade eder (Bayar 1986, 141-144).

Yapılan tartışmalar ya da tanımlamalar ne şekilde olursa olsun CHP'nin mallarına el konulması için çıkarılan kanunun önemli nedenlerinden birini, DP iktidarına karşı muhalefetin güçlü bir sesi olan *Ulus* gazetesi oluşturmaktadır. Bu çıkarımı yapabileceğimiz kanıtlar ise DP'nin önde gelenlerinin söylemlerinde gizlidir. Söz konusu kanunun yasalaştığı gün Menderes, *Ulus*'u -özellikle de "iki adam" diyerek Hüseyin Cahit Yalçın'ı ve Nihat Erim'i- partiler arası sorunların oluşmasından sorumlu tutmuştur (*TBMM Tutanak Dergisi*, 14 Aralık 1953). Menderes konuşmasında *Ulus* örneği üzerinden muhalefet eden basının susturulması gerektiğini ifade eder ve bunun için de Meclis'i harekete geçmeye şöyle çağırır:

Şimdi onlar iftiralara devam edeceklerdir. Her gün kalemlerini alıp memleketi zehirlemeğe çalışıyorlar. Cephaneliğin yanında ateş yakmağa daha ne zamana kadar müsaade edeceksiniz? Bunlar ihtilâli tahrik hürriyeti istiyorlar. En muzır cereyanlar ayaklanmaktadır. Meclis elbet bunun çaresini bulmakta tereddüd etmeyecektir. Balkan komiteciliği zihniyetini yıkacağız. Yumruklarımızın biri budur. Yarın da öbürü gelecek, bir matbaayı ilelebet tezvire (yalana) tahsis etmek mümkün olamayacaktır (*Akşam*, 15 Aralık 1953).

Yapılacak olan hukuki düzenlemeler ile Menderes'e göre "yalan" yazıların yer aldığı gazetelerin sonu, *Ulus* gibi olacaktır. Yine Menderes, çıkarılan kanundan sonra *Yeni Ulus*'un çizgi dışına çıkmaması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: "CHP müfritleri hala bu yolda gitmekte ve dosyalarını şişirmekte

•••

14 Ayrıntı için bkz. *Müzakere Zabtı*, 1 Aralık 1953.

devam ederlerse, biz icap eden tedbirleri üç gün içinde alabiliriz" (*Vatan*, 18 Aralık 1953). Buradaki "CHP müfritleri"yle özellikle o dönemde Menderes'e karşı oldukça sert muhalefet eden Nihat Erim ile *Ulus*'un kastedildiğini söylemek mümkündür. Menderes'in basına dair verdiği olumlu sözler daha unutulmamışken muhalefet yapan bir gazeteyi bu denli hedef alması, sonraki yıllarda basına karşı olacak tutumunun güçlü bir göstergesidir.

Metin Toker de CHP'nin mallarına el konulmasında amacın seçimler öncesi CHP'yi güçsüz düşürmek olduğuna dikkat çekmiş ve söz konusu kanun ile DP'nin en çok *Ulus*'u hedefe aldığını belirtmiştir (1991c, 250). Bu durum DP'nin ileri gelenlerinden ve basına ilgili konularda söz sahibi olan Samet Ağaoğlu'nun "*Ulus* da dahil, CHP'nin nesi var, nesi yoksa, hepsi alınacaktır", "İcabederse bir tek kağıtlarını, hatta icabederse oturdukları sandalyeleri bile alacağız" (*Vatan*, 9-10 Aralık 1953) şeklindeki cümlelerinden de anlaşılabilir. DP'nin iktidarının ilk yılları sayılabilecek ve basına dair özgürlükçü söylemlerinin daha unutulmadığı bu tarihte böyle bir tutum içine girmesi, tamamıyla olmasa da 6195 sayılı Kanun'un yapılmasının temel nedenleri arasında *Ulus*'un olduğu çıkarımını yapmaya olanak tanımaktadır. Ayrıca söz konusu dönemde muhalefet eden bir basın kuruluşunun politik yaptırımla karşı karşıya kalması, diğer basın kuruluşlarının muhalefet etmeleri halinde neler ile karşılaşacaklarının da göstergesidir. Sonuç olarak bu durum, dönem gazetelerinin yayın politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Görsel 2: *Ullus* Gazetesinin 15 Aralık 1953 Tarihli Son Sayısı

Kabul edilen kanun neticesinde matbaa ve binasına el konulan *Ullus*'un son sayısı 15 Aralık 1953 tarihinde siyah başlıkla çıkmıştır. 14 Aralık günü son sayıyı hazırladıktan sonra gazete çalışanları binayı boşaltmışlardır (*Dünya*, 16 Aralık 1953). Kanununun 16 Aralık 1953 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayımlanması üzerine aynı gün *Ullus*'un matbaa ve binası mühürlenmiştir. *Ullus* bu tarihten

sonra *Yeni Ullus* olarak basılmaya başlamıştır.¹⁵ 6195 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte genelde CHP'nin tüm mallarına, özelde ise *Ullus*'un matbaa ve binasına el konulması dönemin basınında yer almıştır. Yapılan tartışmaları ise *Ullus*'un isim hakkı, Atatürk'ün vasiyeti ve 6195 sayılı Kanun'un hukuka uygunluğu ile basın özgürlüğü başlıkları altında toplamak mümkündür.

Ullus'un İsim Hakkı

Çıkarılan kanunun tartışmalı noktalarından biri *Ullus*'un isim hakkının ne olacağıdır. Menderes, Meclis'te yaptığı konuşmada *Ullus*'un kapatılmadığını savunmuş ve "Ullus çıkmakta devam edecek" demiştir (*TBMM Tutanak Dergisi*, 14 Aralık 1953). Menderes her ne kadar Meclis'te böyle bir açıklama yapsa da kanun ile *Ullus*'un baskı şartlarında yaşanan değişikliklere değinmemiştir. Bununla birlikte Menderes'in "Ben size söylüyeyim, bugünden yeni gazetelerin imtiyazını almışlardır" (Kılçık 1991, 256) şeklindeki cümlesi, gazetenin basılmasıyla ilgili durumu yakından takip ettiğinin göstergesidir. Menderes'in burada bahsettiği gazete ise *Yeni Ullus*'tur. Maliye Bakanı Hasan Polatkan, söz konusu kanun ile hiçbir gazetenin kapatılmadığını, *Ullus*'un isim değiştirerek yayın hayatına devam etmesini ise kanun zorunluluğu değil, *Ullus* yöneticilerinin tercihi şeklinde savunmuştur (*Akşam*, 18 Aralık 1953). Buna karşılık Nihat Erim, *Ullus*'un isim hakkının menkul kıymet yani satılabilen bir mal olduğunu, bu nedenle de hazineye devredilmesi gerektiğini belirtmiştir (*Yeni Ullus*, 17 Aralık 1953). *Zafer* gazetesi ise bunun tam tersini savunmuş, *Ullus*'un haksız mallar ile destek gören matbaasının alındığını, çıkmasının yasaklanmadığını ileri sürmüştür. Matbaa ve binaya el koymanın nedenini "gasıp bir teşekkülün borcuna mahsuben matbaaya el konulacaktır" şeklinde açıklamıştır (*Zafer*, 16 Aralık 1953). İlgili kanun maddesi ise şöyledir:

Cumhuriyet Halk Partisinin her neşekil ve suretle olursa olsun umumi muvazeneye dâhil dairelerle katma bütçeli idarelerden, hususi idare ve belediyelerden, köylerden, iktisadi devlet teşekkülleri ve bunların müesseselerinden ve diğer âmm hükmî şahıslarından doğrudan doğruya veya dolayısıyla vâki iktisapları, nüfuz ve hâkimiyetine dayanan haksız iktisaplardır. Bu sebeple mezkûr Partinin bu kanunun mer'iyete girdiği tarihte malik olduğu bütün menkul ve gayrimenkul mallarla para, haklar ve alacaklar vesair kıymetler Hazine mülkiyetine intikal eder (*Resmî Gazete*, 16 Aralık 1953).

•••

15 Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki *Ullus* gazetesi ile ilgili belgeler ağırlıkla 1950 öncesine aittir. 1950 sonrası *Ullus* hakkında oldukça sınırlı sayıda kayıt bulunmaktadır. Bu durum *Ullus*'un kapatılması sürecindeki resmî işleyiş hakkında bilgi edinmeyi zorlaştırmaktadır.

Kanun maddesinde yer alan “Partinin [...] malik olduğu [...] haklar [...] vesair kıymetler” kısmına bakıldığında *Ulus*’un isim hakkının da hazineye devredilmesi gerektiği sonucunu çıkarılabilir. Bu tartışmalar ile birlikte gazetenin isim hakkına da el konulduğu kararını alan CHP yönetimi yeni bir gazete için hazırlıklarını yapmış ve *Ulus* kapatılmadan önce Nihat Erim tarafından *Yeni Ulus* isimli bir gazete için gerekli imtiyazlar alınmıştır. Kurumsal işleyiş açısından bakıldığında, mülkiyeti CHP’ye ait olan *Ulus*’un yerini bıraktığı *Yeni Ulus* Parti’den bağımsız bir biçimde Nihat Erim’in sahipliğinde kurulmuştur. Yeni gazetenin Parti tarafından değil Erim tarafından kurulma nedeni ise yeterli maddi kaynağın bulunamamasıdır (Toker 1991c, 255; Arcayürek 1983, 139-140). Nihat Erim 6195 sayılı Kanun ile *Ulus*’a ne olacağına dair yapılan parti içi görüşmelerde yeni bir gazete çıkarmayarak “Mağdur olalım. Halk bize acısın. Daha iyi olur” şeklinde önerilerin geldiğini söyler (Erim 2005, 530). Ancak bu fikir kabul görmez ve yeni bir gazete kurma kararı çıkar. Erim, *Yeni Ulus*’un kendi sahipliğinde çıkmasının sebebi olarak maddi imkansızlıklara ve parti içi çekişmelere işaret eder. Başta dönemin CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek söz verdiği ödemeyi yapmadığı için Erim borçlanarak *Yeni Ulus*’u kurar, sonrasında ise *Yeni Ulus*’un CHP’ye devredilmesini kabul ettiğini söyler. Ancak Parti içindeki rakipleri ve dengeler bu devrin gerçekleşmesini engeller (Erim 2005, 524-540). Tefik Çavdar’a göre değişim ile *Yeni Ulus*’un sahiplik yapısının bu şekilde ortaya çıkması, muhalefetin daha da sertleşmesine ve Nihat Erim politikalarının CHP’de daha da etkili olmasına neden olmuştur (2013, 43-45). Bu durumda Erim’in CHP içerisindeki ağırlığını azaltma çabasıyla *Yeni Ulus*’un CHP’ye devredilmemesinin beklenenin aksine bir etki yarattığını ve Erim’in daha güçlü bir figür haline gelmesini sağladığını söylemek mümkündür.

Yeni Ulus’un ilk sayısı 16 Aralık 1953 tarihinde teknik ve maddi imkânsızlar nedeniyle dört sayfa ve renksiz basılmıştır. *Ulus*, “ADIMIZ ANDIMIZDIR” sloganıyla çıkarken *Yeni Ulus* rejim mücadelesi yürüttüğünü “CUMHURİYETÇİ, DEVRİMÇİ, HALKÇİ, LAİK, MİLLİYETÇİ, DEVLETÇİ GAZETE” sloganıyla duyurmuştur. Buna ek olarak *Yeni Ulus*’un, muhalefet etmeyi sürdüreceği Erim’in, gazetenin ilk sayısına yazdığı “Vazifeye Devam” başlıklı makalesindeki, “murakabe ve tenkid vazifesini son imkânuna kadar yerine getirmeğe çalışacağız çünkü parolamız vazifeye devamdır” (*Yeni Ulus*, 16 Aralık 1953) cümlesinden anlaşılmaktadır.

Görsel 3: Üstteki Yeni Ullus – Alttaki Ullus

Yayın hayatına giren *Yeni Ullus*'un yeni şartları, muhalif basının değişen gücü noktasında önemlidir. Rotatif tipi matbaasını hazineye bırakan *Ullus* yönetimi, dönemin şartları nedeniyle *Yeni Ullus*'u düz bir baskı makinesiyle çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu matbaa ise günlük olarak 10-15 bin civarında baskı yapabilmektedir. *Ullus*'un son basıldığı tarihte 125 bin civarında baskı¹⁶ yaptığı (*Dünya*, 16 Aralık 1953) düşünüldüğünde bu durum *Ullus*'un normal baskısına ulaşabilmek için aşılması imkânsız bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Başka bir rotatif bulmak o dönemde Ankara'da mümkün değilken İstanbul'da ise düşük bir olasılıktır. Yurt dışından getirmek istendiğinde ise iki yıl gibi bir süreye ve hükümetin iznine ihtiyaç vardır (*Yeni Ullus*, 16 Aralık 1953). Bunlara ek olarak ya da ayrıca CHP'nin ve *Ullus*'un içinde bulunduğu maddi durum düşünüldüğünde rotatif temininin imkânsıza yakın olduğu söylenebilir. Binasına el konulmasının neticesinde *Yeni Ullus*'un taşındığı binanın şartlarının da kötü olduğuna dikkat çeken Arcayürek, gazete çalışanlarının yazı yazacakları bir masa dahi bulamadığını belirtmiştir (Arcayürek 1983, 141). Altan Öymen ise *Yeni Ullus* gazetesini “depodan bozulma bir büroda” çıkarmaya başladıklarını belirtir (2014b, 411). Değişen şartlar yayın kuruluşları için hayati öneme sahip resmî ilan ve reklamların dağıtımını konusunda da *Yeni Ullus*'u olumsuz etkilemiştir. Resmî ilan ve reklam alabilmek için kurulduktan sonra altı ay geçmesi ya da belirli bir tiraj sayısına ulaşılması gerekliliği, *Yeni Ullus*'un resmî ilan ve reklamlardan

•••

16 Dönemin baskı sayılarına dair net veriler olmadığı için kesin bir şey söylemek zordur. Ancak *Ullus* her gün 125 bin basılmasa dahi 6195 sayılı Kanun ile gazetenin yüksek baskı kapasitesi ortadan kaldırılmıştır.

yararlanmasına engel olmuştur. Sadece ilan bağlamında düşünüldüğünde dahi *Ulus*'un kapatılması maddi anlamda gazete için ciddi bir kayıptır. Güçlü bir muhalif duruşa sahip olan bir gazetenin söz konusu dönemde basın için temel gelir kaynağı olan resmî ilanları alamaması, kaçınılmaz olarak muhalefetin niteliğini, gücünü ve kapsam alanını etkilemiştir. Ayrıca gazetenin CHP ile olan doğrudan ilişkisi bağlamında bu düşünüldüğünde DP, o dönemde tek rakibi olan partinin önüne önemli bir engel koymuştur.

Atatürk'ün Vasiyeti ve Kanunun Hukuka Uygunluğu

CHP'nin malları ve *Ulus* üzerinden ortaya çıkan diğer önemli bir tartışma konusu, Atatürk'ün vasiyeti nedeniyle hukukun çiğnenmesidir. Dönemin basınında, çıkarılan kanun ile ilgili olarak vasiyet ve hukuk tartışmaları, Atatürk'ün *Ulus*'un matbaası ile arsasını CHP'ye bağışlaması ve buna rağmen matbaayla arsasının haksız iktisap kabul edilip el konulması üzerinde yoğunlaşmıştır. *Ulus*'ta yer alan yazılarda Atatürk'ün şahsi malı olan matbaaya haksız iktisap olarak el koymanın Atatürk'e hakaret anlamına geldiği belirtilmiştir. Atatürk'ün senet ile bağışladığı matbaanın hazineye devredilmesiyle açıkça bir hukuksuzluk yapıldığına dikkat çekilmiştir. *Ulus*, bunu ispatlamak için de Atatürk'ün matbaayı gazeteye bağışladığını gösteren senede farklı sayılarında yer verir (*Ulus*, 11 Aralık 1953; *Ulus*, 15 Aralık 1953). Senedin ilgili maddesi şöyledir:

Tapu sicillerinde adıma müseccel mahal ve vasıfları işbu resmî senette gösterilen ve 21.1.1932 gününde 82/15 sayılı tapu kaydıyla 198717 lira için müsterek rehin suretiyle birinci derecede olmak üzere İş Bankası lehine ipotekle takyit edilmiş olan 14 parsel sayılı *Hakimiyeti Milliye* Matbaası ile 12 parsel sayılı arsayı ipotek borcu Parti tarafından kabul edilmek şartıyla Cumhuriyet Halk Partisi namuna bağışladım (*Ulus*, 15 Aralık 1953).

Senette matbaa, etrafındaki arsa, üzerindeki İş Bankası ipoteğiyle birlikte CHP'ye bırakılmıştır. Falih Rıfkı Atay da Atatürk'ün kendilerine söylediği “Çocuklar Hâkimiyet-i Milliye benim namusumdur. Bilesiniz, size namusumu emanet etmişimdir” sözünü hatırlatarak *Ulus*'un Atatürk'e ve bağışladığı CHP'ye ait olduğuna dikkat çeker (*Dünya*, 10 Aralık 1953). Burada önemli olan nokta ise *Ulus*'un Atatürk'ün bağış senedini vasiyet olarak nitelemesi ve sayfalarına taşımasıdır. Bu vasiyet tanımlaması ve konumlandırması, çıkarılan kanuna karşı koymanın temel dayanaklarından biri haline gelmiştir. Ancak *Ulus*, Atatürk'ün bağışını her ne kadar “vasiyet”

diyerek kutsal bir konuma yükseltmek istese de aslında bu senet matbaa ve arsanın Atatürk tarafından CHP'ye bağışlandığını gösteren bir devir belgesidir.

15 Aralık 1953 tarihine kadar *Ulus* ve Atatürk'ün senedi konusuna değinmeyen *Zafer* gazetesi, Menderes'in bir önceki günde yaptığı Meclis konuşmasından sonra yoğun bir şekilde vasiyet tartışmasına girer. Ancak bu tartışmaya *Ulus*'ta yayımlanan senet üzerinden değil, Atatürk'ün kendi kaleme aldığı resmî vasiyet üzerinden dahil olmuştur. *Zafer*, İş Bankası'nın yetkili üyesi Üzeyir Avunduk'un Atatürk'ün vasiyetiyle ilgili açıklamasına¹⁷ satırlarında yer vermiş ve "Ayrıca şurasını da belirtmek icap eder ki, *Ulus* matbaasının vasiyetname ile hiçbir alakası yoktur" sözlerini haberleştirmiştir (*Zafer*, 16 Aralık 1953). Aynı şekilde *Milliyet*, *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Akşam* gazeteleri 16 Aralık 1953 tarihli sayılarında Avunduk'un vasiyet açıklamasına yer verirler. Burada önemli olan nokta kuşkusuz vasiyet ve senedin farklı iki belge olmasıdır. *Ulus*'un vermiş olduğu bağış senedi vasiyet değildir ancak bunun *Ulus* tarafından vasiyet olarak adlandırılması, Atatürk'ün gerçek vasiyetinin gündeme gelmesine neden olmuş, bu vasiyette *Ulus*'a dair bir maddenin olmaması ise iktidar cephesini haklı konuma yerleştirmiştir. *Zafer* gazetesine dönmek gerekirse vasiyet tartışmalarında Hüseyin Cahit Yalçın, gazetenin konusu haline gelmiştir. *Ulus*'un Atatürk'ün vasiyetinin çığnendiğini belirtmesine karşılık olarak *Zafer*, Yalçın üzerinden CHP'ye eleştiriler yönetir. *Zafer* gazetesinde Atatürk'ün devrimlerini kabul etmeyen ve *Nutuk*'ta Atatürk'ün olumlu bir şekilde bahsetmediği Yalçın'ın gazetenin başyazarı olmasıyla "CHP'nin Atatürk'e hürmetsizlik ve nankörlük" ettiği savunulmuştur. Ayrıca yaşasaydı Atatürk'ün, Yalçın'ın gazetede yazmasına

•••

17 Gazetenin yer verdiği vasiyet şöyledir:

"Malik olduğum bütün nuket ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne atideki şartlarla terk ve vasiyet ediyorum:

1. Nuket ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.
2. Her seneki nemadan, bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda (1000), Afet'e (800), Sabiha GÖKÇEN'e (600), Ülkü'ye (200) lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir.
3. Sabiha Gökçen'e bir ev alınabilecek para verilecektir.
4. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.
5. İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.
6. Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir." (*Zafer*, 16 Aralık 1953).

kesinlikle müsaade etmeyeceği belirtilmiştir (*Zafer*, 16 Aralık 1953). Atatürk ile Yalçın arasındaki ilişki düşünüldüğünde *Zafer* gazetesinin bu tezinin geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu noktada Falih Rıfka Atay, Yalçın'ı ısrarla *Ulus*'ta yazdırmanın DP'nin kurucularından ve DP iktidarıyla birlikte Cumhurbaşkanlığına gelmiş Celal Bayar olduğunu da söyler (*Dünya*, 24, 28 Aralık 1953).

Görsel 4: *Ullus*, 15 Aralık 1953

İncelenen gazetelerde vasiyet tartışmalarının rejim bağlamında da ele alındığını görmek mümkündür. *Ullus*'un kanun kapsamına dahil edilerek matbaasına ve binasına el konulmasıyla rejimin temsilcisi bir gazetenin yayın hayatı son bulmuştur. Atatürk'ün mirasına, emanetine ve ideallerine saldırı vurgusunu *Ullus*'un farklı tarihlerdeki köşe yazılarında ve haberlerinde görmek mümkündür. Bunlardan biri Nurettin Artam'ın 15 Aralık 1953 tarihinde çıkan "Ölmeyeceğiz" başlıklı yazısıdır. Artam, yazıda Atatürk'ün bıraktıklarının sonuna kadar koruyucusu ve takipçisi olacaklarını belirtmiş, *Ullus*'u öldürmek isteyenlere karşı onun ölmeyeceğini söylemiştir (*Ullus*, 15 Aralık 1953). Diğer bir örnek ise *Ullus*'un son sayısında çıkan "Müsterih Ol Atatürk" başlıklı imzasız yazıdır. Manifesto niteliğinde olan bu metinde, çıkarılan kanun ve *Ullus*'a yapılanlar, Atatürk'ün ilkelerine yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmiştir (*Ullus*, 15 Aralık 1953). Yazının en sonunda "vatanperver Türk evladı" nitelemesiyle Namık Kemal'in "*Hürriyet Kasidesi*"nden alıntı yapılarak özgürlük ön plana çıkarılmıştır. Özgürlüğü adaletsizlik ve zulüm ile yok etmenin mümkün olmadığı savunulmuştur.

Basın Özgürlüğü

Son olarak *Ulus*'un matbaa ve binasına el konulması ile *Yeni Ulus*'un çıkması dönemin gazetelerinde basın özgürlüğü bağlamında tartışılmıştır. *Hürriyet* haberinde *Ulus*'un yayın hayatına herhangi bir aksama olmadan devam edeceğini, bunun için gerekli önlemlerin CHP tarafından alındığını duyurmuştur (14 Aralık 1953). *Milliyet* kanunun olumlu bir bakış açısıyla hazırlandığına değinmiş, hukuka uygun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kabul edilecek kanunun CHP'nin faaliyetlerini olumsuz anlamda etkilemeyeceğine, *Ulus* gazetesi ile diğer CHP mülklerinin Parti'nin borcuna karşılık haczedileceğine ve gelecek yıllarda CHP'ye borç çıkarılmayacağına dikkat çekilmiştir (*Milliyet*, 1 Aralık 1953). *Milliyet* gazetesi *Ulus*'un matbaa ve binasına el konulmasını "Ulus gazetesi bu gün neşriyatını tatil ediyor" başlıklı haber ile vermiş, kapatılmasını "tatil edilme" şeklinde görmüştür. Bununla birlikte Menderes'in, matbaanın ve gazetenin ayrı şeyler olduğu, matbaaya el konulmasıyla basın özgürlüğünün zarar görmeyeceği şeklindeki açıklamasını haberleştirmiştir (*Milliyet*, 14-15 Aralık 1953). *Akşam* gazetesindeki "Ulus'un Neşrine Devam Edilecek" başlıklı haberde *Ulus*'un yayımlanmasının sekteye uğramayacağı vurgulanmıştır (12 Aralık 1953). Örneklerden de anlaşılacağı gibi yapılan hukuksal düzenleme basın tarafından ılımlı bir çerçevede ele alınmış, kanunun olumlanmasını ve haklı çıkarılmasını sağlayacak yayınlar yapılmıştır. Basın özgürlüğü kapsamında *Ulus*'un yayın hayatına aksama olmadan devam edeceği, kapatılmasının tatil ediliyor şeklinde tanımlanması ve kanunun olumlu bakış açısı ile hazırlandığı gibi haberler yasal düzenlemenin meşrulaştırılmasını sağlamıştır.

Görsel 5: *Ulus*'un Kapatıldığını Duyuran Gazete Kupürü
(*Milliyet*, 15 Aralık 1953)

Söz konusu kanun üzerinden *Ulus*'a yayın politikası nedeniyle olumsuz eleştiriler de yöneltilmiştir. *Milliyet* gazetesinin sahibi Ali Naci Karacan'ın *Ulus / Yeni Ulus*'u sert bir şekilde eleştirdiği yazısı, *Milliyet*'in duruşunu anlamamıza

katkı sağlayacaktır. “Biraz daha terbiyeli OLAMAZ MIYIZ?” başlıklı metinde Karacan, önceden gazeteciliğin bir adabı olduğunu ancak “dört dizginli¹⁸ idareden hürriyet rejimine geçildiğinden beri” bu adabın kaybolduğunu, tek parti baskısından çıkan gazetecilerin, hürriyetin gelmesiyle terbiyesizleştiğini savunmuştur. Açık bir şekilde olmasa da Hüseyin Cahit Yalçın’ı kastederek *Ulus/Yeni Ulus*’u ağır bir şekilde eleştirmiş, basın özgürlüğünü sınırlayıcı tedbirlerin alınması gerektiği çağrısında bulunmuştur (*Milliyet*, 17 Aralık 1953).

Görsel 6: Ali Naci Karacan’ın Yazısını Gösteren Gazete Kupürü
(*Milliyet*, 17 Aralık 1953)

Karacan gibi yasal düzenlemeler isteyecek bir seviyede olmasa da Nadir Nadi de *Ulus* gazetesi ve özellikle Nihat Erim’in üslubunu sert bulur. *Ulus*’un hükümet eleştirisini değil üslubunu beğenmediğini belirtir (*Cumhuriyet*, 1 Aralık 1953). Tek parti dönemini hatırlatması ve onu “dört dizginli idare” şeklinde tanımasıyla basın üzerindeki baskının ne anlama geldiğinin farkında olan Karacan’ın basına ilişkin sınırlayıcı tedbirleri savunması, durumu basın özgürlüğü gibi idealler çerçevesinden ziyade politik fayda perspektifinden okuduğunu söylemeye imkân tanır. Karacan yazdığı diğer bir yazıda ise konuyu yapılan kanun merkezli olmaktan çıkarak daha geniş bir çerçevede ele alır. Hem politik yaptırımlara dayanak oluşturmak hem de meşruluk sağlamak amacıyla hareket eden Karacan, Menderes’i “hak ve hürriyetler için çalışmış, bunların sağlanmasını başarmış bir kişi” şeklinde tanımlar. Aksi bir durumda ise sandığa işaret ederek milletin üç buçuk ay sonra yapılacak seçimlerde gereğini yapacağını belirtir (*Milliyet*, 16 Aralık 1953). Farklı dönemlerde yapılan tartışmalarda olduğu gibi burada da siyasi liderin ya da hükümetin kendinden önceki dönemle kıyaslanarak haklılaştırıldığını ve sadece sandık üzerinden demokratik bir arayış olduğunu söylemek mümkündür.

•••

18 1950 öncesi CHP’nin iktidarda olduğu dönem.

Ulus yazarlarından Nurettin Artam basın özgürlüğü bağlamında çıkarılan kanun ile demokrasi ve hürriyet ekseninde gazetenin darbe alacağını belirtir (*Ulus*, 10 Aralık 1953). *Zafer* gazetesinin başyazarı Mümtaz Faik Fenik ise bunu kabul etmeyerek kaleme aldığı yazısında *Ulus*'un kapatılmadığını, matbaasının hazineye devredildiğini, matbaacılık ile gazeteciliğin farklı şeyler olduğunu ve matbaanın devredilmesinin basın hürriyetine gölge düşürmeyeceğini savunmuştur. *Ulus*'u kapatmanın mümkün olmadığına değinen Fenik, bunun nedenini de “memlekette basın hürriyeti vardır” diyerek açıklamıştır. Fenik ayrıca İstanbul'daki gazetelerin matbaa değiştirdiğini de belirtmiş, *Ulus*'un matbaasının değişmesini de olağan karşılamıştır. Ayrıca *Ulus*'un tutumu nedeniyle kendi matbaasını belli bir ücret karşılığı kullanma imkânını da kaybettiğini ifade etmiştir. Tek parti döneminde kapatılan gazeteleri hatırlatan Fenik, basın hürriyetinin o dönemde olmadığı ancak DP döneminde basın özgürlüğünün sağlandığını iddia etmiştir (*Zafer*, 16 Aralık 1953). DP'nin yayın organı olan *Zafer* gazetesi, basın özgürlüğünün olduğunu ve çıkarılan kanun ile bunun zedelenmediğini savunur. Ancak yukarıda belirtilen matbaa değişikliği nedeniyle *Ulus*'un uğradığı tiraj ve kapasite düşüşüne ya da resmî ilan kaynaklı gelir kayıplarına hiç değinilmemiştir. İstanbul'daki gazetelerin matbaa değişiminden bahseden Fenik, bu değişimlerin gazetenin basılmasına olumlu ya da olumsuz anlamda nasıl bir etkisi olduğunu açıklamamıştır. *Ulus*'un kendi matbaasında ücret karşılığı basılabileceğini savunması ise çıkarılan kanun ile *Ulus*'un içine düştüğü durumu daha tartışmalı hale getirir. Nitekim her gazetenin kendi matbaasında ayrıca bir ücret ödmeden basılması beklenmektedir.

DP'nin muhalefet döneminde ve iktidarının ilk yıllarında, Menderes'e açıkça destek veren Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan* gazetesinin birinci sayfasında yer alan ve “*Vatan*” imzasıyla yayımlanan yazıda, *Ulus*'un matbaa ve binasına el konulmasının kabul edilemeyeceği belirtilir. Yazının ilgili kısmı şöyledir:

Samet Ağaoğlu Halk Partisi'nin uzun yıllar devlet bütçesinden aldığı paraların ve iktisap ettiği malların hazineye iadesini isterken “*Ulus* da dahil, CHP'nin nesi var nesi yoksa alınacaktır” demiştir. Bugüne kadar en müfritler bile böyle konuşmamışlar, bilhassa *Ulus*'un matbaa ve tesislerine dokunmağı düşünmemişlerdi. Biz kendi hesabımıza böyle bir hareketi tasvip etmeyiz. *Ulus*'un müfrit neşriyatını kat'iyen tasvip etmemekle beraber, bilhassa seçimlerin yaklaştığı bu sırada, bir partiyi neşir vasıtasından mahrum bırakmağı doğru bulmamaktayız (*Vatan*, 10 Aralık 1953).

Bu başyazıda özellikle seçimlerin yaklaştığı bir dönemde partiyi gazetesiz bırakmanın doğru bulunmaması, demokrasi ve özgürlüğün dikkate alınması açısından önemlidir. Diğer önemli nokta ise o dönemde yayımlanan başyazıların genelde Ahmet Emin Yalman imzasıyla çıkmasına rağmen bu yazının *Vatan* imzası ile basılmış olmasıdır. Nitekim başyazının *Vatan* imzası taşınması, Yalman tarafından *Ulus*'un kapatılmasının kabul edilmediğini ancak bununla birlikte yapılan kanuna Yalman'ın doğrudan karşı çık(a)madığını bize gösterir. Batıda eğitim almış kimliği dikkate alındığında demokratik ilkeler konusunda daha hassas davranan ve onlardan vazgeçmeyen Yalman, yaşadığı politik pratikler nedeniyle bir çelişki içine düşmüştür. Ancak tüm bunlara ek olarak savunduğu demokratik ilkeler söz konusu olduğunda Yalman, *Ulus*'u, özellikle Nihat Erim ve arkadaşlarını sert bir biçimde eleştirmekten de geri durmamıştır. Yalman'a göre Moskova "şer" odağıdır ve bunu yazılarında sık sık dile getirir. O dönemde var olan Millet Partisi'ni rejim ve nizamı yıkmak için "mürteci bloğunu kurmuş" olmakla suçlayan Yalman, bundan en fazla faydayı Moskova'nın sağladığını savunur ve *Ulus*'u Millet Partisi'yle kurduğu yakın ilişki üzerinden eleştirir (*Vatan*, 1 Aralık 1953).¹⁹

Sonuç

Basına muhalefet yıllarında önemli sözler veren DP, iktidara gelmesiyle birlikte vaatleri doğrultusunda girişimlerde bulunduğu gibi basın kontrol altında tutma çabasından da vazgeçmemiştir. Tek parti iktidarı boyunca sorunlu bir dönem yaşayan basın ise hem muhalefet hem de iktidarının ilk yıllarında DP'ye açıkça destek vermiştir. İktidarının ilk yıllarındaki bu destek DP'nin basın üzerinde kısıtlayıcı olan girişimlerinin görmezden gelinmesini sağlamış, özellikle 1953 yılının sonlarına kadar basın ve DP iktidarı arasında sahte bir balayı dönemi yaşanmıştır.

1953 Aralık ayında çıkarılan 6195 sayılı Kanun her ne kadar CHP'nin iktidarı boyunca edindiği malları hazineye devretmek amacıyla yapılmış olsa da etkin bir muhalefet aracı olan *Ulus* gazetesinin kapatılmasını sağlamıştır. Nitekim iktidara geldikten çok kısa bir süre sonra Basın Kanunu yapması ve radyoyu etkin bir şekilde kullanma çabası²⁰ dikkate alındığında DP'nin özellikle Menderes'in iletişime ve bu iletişimi sağlayacak araçlara dönemin

•••

19 Aynı şekilde Nadir Nadi de Yalman ile yakın bir çizgi izleyerek mürteci ve inkılâp düşmanları olarak nitelediği Millet Partisi'nin yayın organı ile *Ulus*'un iş birliği yaptığına satırlarında yer verir (*Cumhuriyet*, 1 Aralık 1953).

20 Ayırtı için bkz. Kocabaşoğlu 1980; Kubilay ve Pelivan 2019.

şartlarında oldukça değer verdiğini söylemek mümkündür. DP'nin güçlü olduğu politik iklimde muhalefet eden bir gazeteye bu denli sert bir yaptırım uygulaması hem basın ile ilişkilerinde kırılmaya neden olmuş hem de bundan sonra basının karşılaştacağı yaptırımları göstermiştir. Çıkarılan 6195 sayılı Kanun'a eklenecek bir madde ile *Ulus*'un kanun kapsamı dışında bırakılması mümkünken DP böyle bir yolu tercih etmeyerek muhalefet eden basına ilişkin tutumunu göstermiştir.

CHP ve DP arasındaki politik çatışmanın bir sonucu olarak 15 Aralık 1953 tarihinde yürürlüğe giren 6195 sayılı Kanun kapsamında *Ulus*'un matbaa ve binasına el konulması üzerine yapılan tartışmalar dönemin gazete ve politik ortamında *Ulus*'un isim hakkı, Atatürk'ün vasiyeti ve çıkarılan kanunun hukuka uygunluğu ile basın özgürlüğü başlıkları altında şekillenmiştir. İsim hakkı tartışmalarında *Ulus* ve *Dünya* dışındaki gazetelerde *Ulus*'un kapatılmadığı, matbaa ve binasının hazineye devredildiği savunulmuştur. Ancak kanunun ilgili maddesine göre *Ulus*'un isim hakkının da hazineye devrinin gerektiği, dolayısıyla *Ulus*'un yayın hayatına devam etmesinin mümkün olmadığı açıktır. Ayrıca matbaaya el konulmasının sonucunda *Ulus*'un 125 bin civarından 15 bin civarına yaşadığı baskı kapasitesi kaybı ve kalitesinin düşmesi ile resmî ilan ve reklam gelirlerinden mahrum kalması, muhalefet eden bir gazete için önemliyken bunlar dönemin gazetelerinin çoğunluğunda görmezden gelinmiştir. Muhalif çizgide yer almasına ve yapılan hukuki düzenlemenin öznesi olmasına rağmen *Ulus*/*Yeni Ulus* dahi bu noktada derinlikli bir tartışma yürütmemiştir. DP için CHP'nin mallarının hazineye devri kanununun çıkarılmasında *Ulus* önemli bir maddeyken CHP ve *Ulus* penceresinde durum tam tersidir. Matbaasına ve binasına el konulmasıyla *Ulus*'un değişen şartları, yapılan yayınlarının bütünü dikkate alındığında CHP'nin mallarına el konulmasının gölgesinde kalmıştır. DP'nin, rakibi CHP'ye karşı yaptığı politik hamleye odaklanılmıştır.

Ulus'un matbaa ve binasının ölümünden beş ay önce Atatürk tarafından senetle CHP'ye bırakılmasına rağmen *Ulus*'un haksız elde edilmiş mal olarak kabul edilmesi ve kanun kapsamına alınması, Atatürk'ün vasiyeti ve kanunun hukuka uygunluğu tartışmalarına neden olmuştur. *Ulus* gazetesinin söz konusu senedi vasiyet şeklinde tanımlaması, Atatürk'ün gerçek vasiyetini gündeme getirmiştir. Bunun üzerine Üzeyir Avunduk'un Atatürk'ün vasiyetinde *Ulus* ile ilgili bir maddenin olmadığı yönündeki açıklamalarına incelenen gazetelerin çoğu yer vermiştir. *Ulus*'un CHP'ye bağışlandığı senedin *Ulus* tarafından vasiyet biçiminde okunması, yapılan tartışmaların yönünü

değiştirmiştir. *Zafer* gazetesi de tartişmayı Atatürk'ün mevcut vasiyetine çekmiş ve *Ulus*'un tezlerini dayanaksız bırakmıştır.

Kanun çerçevesinde *Ulus*'un karşılaştığı yaptırımlar, dönemin basınında ağırlıkla basın özgürlüğünün zarar görmediği şeklinde okunmuştur. *Ulus* ve *Dünya* dışında *Vatan* ile *Akşam* gazeteleri demokrasi ve özgürlüğün yapılan kanun ile darbe alacağına kısa bir biçimde değinmelerine rağmen incelenen gazeteler ağırlıkla *Ulus*'un kapatılmasında DP hükümetinin yanında durmuştur. Sonuç olarak DP'nin 1953 yılının Aralık ayında çıkardığı kanun ile *Ulus*'u kapatması ve matbaasına el koyması aslında DP'nin iktidarda olduğu yıllarda muhalefet eden basına nasıl bir tavır göstereceğinin ilk örneğidir. Aynı zamanda DP ile basın ilişkileri dönemselleştirmesinde dikkat edilmesi gereken önemli bir kırılma anıdır. Nitekim bu çalışma sonucunda DP-basin ilişkilerinin literatürde kabul edilen 17 Mart 1954 tarihi yerine 16 Aralık 1953'ten itibaren açık bir biçimde bozulmaya başladığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aksoy, Muammer. 1960. *Partizan Radyo ve DP*. Ankara: Forum Yayınları Seri:1.
- Alemdar, Korkmaz. 2001. *İletişim ve Tarih*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Arcaayürek, Cüneyt. 1983. *Yeni İktidar, Yeni Dönem*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Asker, Ayşe. 2014. "DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması." *İletişim Araştırmaları* 12 (1): 125-156.
- Bakacak, Alper. 2013. "1950 Seçimleri Sonrası *Ulus* Gazetesi'nin Muhalefete Geçisi." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 51: 541-561.
- Barutçu, Ahmet Faik. 1977. *Siyasi Anılar*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bayar, Celal. 1986. *Başvekilim Adnan Menderes*. İstanbul: Tercüman: Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları.
- Braun, Virginia ve Victoria Clarke. 2019. "Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı." *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi* 7 (2): 873-898. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m>.
- Bulunmaz, Barış. 2012. "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları." *Öneri Dergisi* 10 (37): 203-214.
- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi. 1963. *CHP'nin Haksız İktisatlarının İadesi Hakkında Kanun'un İptali Konusunda Anayasa Mahkemesi Yüksek Başkanlığına Gönderilen Rapor*. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 030.01.43.253.8.
- Çakır, Hamza ve D. Elif Yavalar. 2017. "Demokrat Parti İktidarı ve Basın." *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6 (3): 1-14.
- Çakmak, Fevzi. 2015. "Halkevlerinin kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mallarına El Konulması." *History Studies* 7 (3): 1-21.
- Çavdar, Tevfik. 2013. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erim, Nihat. 2005. *Günlükler*. Yayına Hazırlayan Ahmet Demirel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eroğul, Cem. 2014. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Glesne, Corrine. 2013. "Öykünüzü Keşfemek: Veri Analizi." Çeviren Ali Ersoy. *Nitel Araştırmaya Giriş* içinde, Çeviri Editörleri Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu, 256-300. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Guest, Greg, Kathleen M. MacQueen ve Emily E. Namey. 2014. *Applied Thematic Analysis*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

- Güneş, Turan. 1963. "CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında 6595 Sayılı Kanunu İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 18 (3):345-361.
- İnuğur, M. Nuri. 1988. *Türk Basınında İz Bırakanlar*. İstanbul: Der Yayınevi.
- İrvan, Süleyman. 1995. "Demokratik Sistemde Medyanın Rolü." *Birikim*, 68-69: 76-83.
- İrvan, Süleyman. 2000. "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Basın Özgürlüğü." *İletişim* 7: 29-52.
- Kaya, Ayşe Elif Emre. 2010. "Demokrat Parti Döneminde Basın İktidar İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 39: 93-118
- Kabacalı, Alpay. 1990. *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kılçık, Haluk. 1991. *Adnan Menderes'in Konuşmaları Demeçleri Makaleleri Cilt 3*. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.
- Kubılay, Çağla. 2014. "Demokrat Parti Döneminde Bir Baskı ve Denetim Mekanizması Olarak Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanımı: *Ulus Örneği (1956-1960)*." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 39: 187-201.
- Kubılay, Çağla, ve Mehmet Pelivan. 2019. "Demokrat Parti ve Radyo: Bir İslahat Girişimi (1954)." *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi* 6 (1): 27-60. <https://doi.org/10.24955/ilef.574360>
- Kocabaşoğlu, Uygur. 1980. *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Koloğlu, Orhan. 1992. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müzakere Zabıtı. 1 Aralık 1953. Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtı. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2962>. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2023.
- Obuz, Ömer. 2015. "Halkevlerinin Kapatılmasının Türk Basınına Yansımaları." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (41): 499-511.
- Öymen, Altan. 2014a. *Değişim Yılları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Öymen, Altan. 2014b. *Öfkeli Yıllar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özer, İlbeyi. 2015. *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*. İstanbul: İskenderiye Kitap.
- Öztürk, Onur. 2007. "Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) *Ulus* Gazetesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Rustow, Dankwart A. 1966. "The Development of Parties in Turkey." *Political Parties and Political Development* içinde, editörler Joseph LaPalombara ve Myron Weiner, 107-133. New Jersey: Princeton University Press.
- Salıhpashaoglu, Yaşar. 2007. *Türkiye'de Basın Özgürlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şapolyo, Enver Behnan. 1971. *Türk Gazeteciliği Tarihi: Her Yönüyle Basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tanju, Sadun. 2011. *Doludizgin Milliyet'in Kurucusu Ali Naci Karacan: Bir Gazetecinin Hayatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toker, Metin. 1991a. *Demokrasiden Darbeye 1957 - 1960* (Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Serisi). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, Metin. 1991b. *DP Yokuş Aşağı 1954 - 1957* (Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Serisi). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, Metin. 1991c. *DP'nin Altın Yılları 1950 - 1954* (Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Serisi). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı. 1996. *100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi: Davalar, Hapisler, Saldırıları, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Topuz, Hıfzı. 2016. *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalman, Ahmet Emin. 1997. *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz (1922-1971)*. Yayına Hazırlayan: Erol Şadi Erdinç. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret Aş.
- Yetim, Fahri. 2006. "Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi (1957-1960)." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Yıldız, Nuran. 1996. "Demokrat Parti İktidarı ve Basın (1950 - 1960)." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi* 51 (1): 481-505.

İncelenen Gazete ve Dergiler

Akşam (12, 15, 16, 18 Aralık 1953)

Cumhuriyet (1, 16 Aralık 1953)

Dünya (10, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28 Aralık 1953; 12 Ekim 1963)

Hürriyet (1, 14 Aralık 1953)

Milliyet (1, 14, 15, 16, 17 Aralık 1953)

Resmî Gazete (1 Ağustos 1951; 20 Haziran 1952; 12 Kasım 1953; 16 Aralık 1953; 17 Mart 1954; 4 Aralık 1963)

TBMM Tutanak Dergisi (14 Temmuz 1950; 14 Aralık 1953)

Ulus/Yeni Ulus (12, 15, 16, 17, 20 Aralık 1953)

Vatan (1, 9, 10, 16, 18 Aralık 1953)

Zafer (15, 16 Aralık 1953)

İncelenen Kanunlar

1881 sayılı Matbuat Hürriyeti ve Matbu Eserler Neşri Hakkında Kanun.
Yürürlük Tarihi: 25 Temmuz 1931. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1867.pdf>

1924 Anayasası, Yürürlük Tarihi: 20 Nisan 1924. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>

5680 sayılı Basın Kanunu, Yürürlük Tarihi: 24 Temmuz 1950. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7564.pdf>

5830 sayılı Resmî Daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerle Münfesihi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terkedilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla Bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler için Yaptırılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun, Yürürlük Tarihi: 11 Ağustos 1951. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7882.pdf>

5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun. Yürürlük Tarihi: 20 Haziran 1952. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8140.pdf>

6195 sayılı Cumhuriyet Halk Partisi'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun, Yürürlük Tarihi: 16 Aralık 1953. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8584.pdf>

6334 sayılı "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun, Yürürlük Tarihi: 17 Mart 1954. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8660.pdf>